

Krystyna Zabawa

Sprawozdanie z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej pt. „Stare” i „nowe” w literaturze dla dzieci i młodzieży – biografie

Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce : kwartalnik dla nauczycieli nr 3,
247-253

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Krystyna Zabawa
Akademia Ignatianum w Krakowie

Sprawozdanie z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej pt. „Stare” i „nowe” w literaturze dla dzieci i młodzieży – biografie

Konferencja opolska jest już trzecią w cyklu spotkań pod hasłem „*Stare” i „nowe” w literaturze dla dzieci i młodzieży – biografie*”, która odbyła się w dniach 20–21 marca 2014 roku. Pierwsza odbyła się w 2010 roku. Jak zaznaczały organizatorki, dr hab. Bożena Olszewska, dr Elżbieta Łucka-Zajęc (Zakład Polonistyki Stosowanej Uniwersytetu Opolskiego) i dr hab. prof. UO Elżbieta Dąbrowska (Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk): „jednym z celów konferencji jest interpretacja najnowszej literatury dla dzieci i młodzieży, określenie form jej obecności w szkole i miejsca w edukacji polonistycznej. Jednym z adresatów konferencji obok badaczy tej kategorii literatur są również nauczyciele szkół podstawowych, gimnazjalnych i średnich, ale też i studenci specjalizacji nauczycielskiej”¹.

Podobnie było w roku 2012, kiedy spotkanie badaczy dotyczyło „starego” i „nowego” w czasopiśmie dla dzieci i młodzieży². Owocem obu konferencji są dwie monografie, warte polecenia także pedagogom, podejmują bowiem istotne współcześnie tematy wychowania do wartości, edukacji regionalnej, artystycznej, poruszanych w książkach i czasopi-

¹ <http://www.otpn.uni.opole.pl/konferencje.html>, dostęp 24.06.2014.

² Sprawozdanie z tej konferencji zob. L. Urbańczyk, „*Stare” i „nowe” – czasopisma dla dzieci i młodzieży*. Konferencja naukowa Zakładu Polonistyki Stosowanej Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu Opolskiego (Pokrzywna, 19–20 kwietnia 2012), „*Rocznik Historii Prasy Polskiej*” t. XVI, z. 2, s. 213–217.

smach problemów dziecięcych i młodzieżowych³. W tym roku uwaga badaczy różnych specjalności skupiona była na biografiach dla dzieci i młodzieży. Zgodnie z nadrzędnym hasłem przedmiotem badań była znów tradycja i tendencje nowatorskie, stąd pojawiły się wystąpienia na temat dzieł klasycznych, historycznych, ale też literatury najnowszej. Jak podsumowali organizatorzy na uniwersyteckiej stronie internetowej: „35 badaczy z różnych ośrodków akademickich w kraju (Gdańsk, Katowice, Kielce, Kraków, Lublin, Łódź, Opole, Siedlce, Słupsk, Toruń, Warszawa, Wrocław, Zielona Góra) dyskutowało na temat wzorców i modeli biografii dla dzieci i młodzieży – dawnych i współczesnych, odmian gatunkowych, kreacji bohaterów, celowości wybranych epizodów z biografii konkretnych osób, funkcji biografii w kulturze czytelniczej małego odbiorcy”⁴. Obradom towarzyszyła wystawa polskiej ilustracji książkowej dla dziecięcego odbiorcy, zorganizowana przez Justynę Binio oraz Urszulę Ciszek-Bylicką. Stanowiła ona doskonale dopełnienie referatów i dyskusji.

Organizatorzy wybrali temat bardzo nośny współcześnie, ważny w wielu naukach humanistycznych i społecznych. Jak pisze Danuta Lalak w *Encyklopedii pedagogicznej XXI wieku*: „Biografia jest konstruowana najczęściej przez osoby trzecie (...) z zamiarem jak najwierniejszego przybliżenia przebiegu i charakteru życia człowieka, będącego jej bohaterem. Ten rodzaj tekstu charakteryzuje po pierwsze – jego narracyjny charakter, a po drugie – obejmuje on określony przedział czasu, w którym w życiu człowieka rozgrywiają się różne wydarzenia na siebie oddziałujące – nieoczekiwane, zaskakujące, przypadkowe, losowe. W biografii są one ujmowane jako obszar działania i funkcjonowania społecznego konkretnej osoby”⁵. Wymienione cechy implikują funkcje: dydaktyczną, wychowawczą, estetyczną, a nawet ludyczną (np. nieoczekiwane zdarzenia, stanowiące źródło czytelniczego zaskoczenia, niespodzianki). Wielki potencjał, w dużej mierze edukacyjny, biografii dla dzieci i młodzieży ukazywali wszyscy prelegenci w swoich wystąpieniach.

Obrady plenarne, którym przewodniczyła prof. Zofia Budrewicz (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie), otworzył referat prof. Ryszarda Waksunda (Uniwersytet Wrocławski) pt. *Wielcy ludzie z zabieg perspektywy. Na podstawie prozy wspomnieniowej o dzieciństwie*. Historyk lite-

³ Zob. „Stare” i „nowe” w literaturze dla dzieci i młodzieży, red. B. Olszewska, E. Łucka-Zajac, Opole 2010 oraz „Stare” i „nowe” – czasopisma dla dzieci i młodzieży, red. B. Olszewska, E. Łucka-Zajac, Opole 2013.

⁴ .pol.uni.opole.pl/wydarzenia/2014/03/25/iii-ogólnopolska-konferencja-z-cykladu-„stare”-i-„nowe”-w-literaturze-dla-dzieci-i-młodzieży/, dostęp 24.06. 2014.

⁵ D. Lalak, Biografia, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Suplement A-Ż, red. nauk. T. Pilch, Warszawa 2010, s. 36.

ratury podjął się analizy wielu świadectw o charakterze autobiograficznym z XIX i XX wieku, w których pojawiały się sylwetki sławnych osób. Ich dziecięcy odbiór bywał zaskakujący i inspirujący, prowokował też pytanie na ile spotkani w dzieciństwie „wielcy ludzie” wpływali na dalsze losy młodych. Kolejny badacz, prof. Maciej Wróblewski (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), przypomniał wielu zgromadzonym na sali lektury młodości, a mianowicie książki J.J. Herlingera (Mister Hopkins wnuk Sherlocka i kolejne tomy serii przygód szczególnego detektywa, tropiącego tajemnice historii nauki). Zwrócił on między innymi uwagę na wykorzystywaną w analizowanych powieściach strategię, mającą na celu popularyzację literatury popularno-naukowej (!). Pisarz w toku opowieści zamieszczał wzmianki o tego typu tekstach, odsyłając do nich młodego czytelnika.

Nieco inny charakter miało wystąpienie kolejnej prelegentki, mgr Marii Kulik, prezentującej biografie obecne w ostatnich latach na polskim rynku wydawniczym. Prezeska Polskiej Sekcji IBBY (Stowarzyszenie Przyjaciół Książki dla Młodych) pokazała na slajdach i krótko omówiła książki biograficzne, szczególnie warte zauważenia, zwłaszcza te nagrodzone przez stowarzyszenie. Znalazło się wśród nich kilka tomów (m.in. pióra gościa konferencji, Anny Czerwińskiej-Rydel), które zostały szerzej omówione oraz poddane analizie i interpretacji przez badaczy w dalszej części obrad. Tę część spotkania prof. Agnieszka Kłakówna zamknęła referatem *Biografia w szkole: tekst – kontekst – pretekst*. Zwróciła ona uwagę przede wszystkim na obecność i miejsce tekstów biograficznych w liceum, wskazując na fakt, że na tym terenie toczy się „walka o miejsce w pamięci zbiorowej”. Według znanej i zasłużonej przedstawicielki polskiej dydaktyki, nie wszystkie opowieści muszą być ściśle sfunkcjonalizowane. Głównym celem tego typu lektury może być „po prostu” zachowanie w pamięci kolejnych pokoleń jednostkowych losów.

Dalszą część obrad prowadził prof. Maciej Wróblewski. Wystąpili w ich trakcie kolejno: prof. Jolanta Ługowska (Uniwersytet Wrocławski), prof. Zofia Budrewicz, ks. prof. Franciszek Rosiński (Uniwersytet Warszawski) i prof. Alicja Baluch (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie). Dwie pierwsze badaczki zajęły się przedwojennymi propozycjami biograficznymi dla dzieci i młodzieży, ostatnia zaś – pozycjami najnowszymi, wydanymi w XXI wieku. Antropolog i etnolog, ks. prof. F. Rosiński, rozwijał w barwnej opowieści temat *Wzory do naśladowania dla młodzieży melanezyjskiej w okresie przemian kulturowych*. Prof. Z. Budrewicz skupiła się na przedstawieniu międzywojennych biografii księcia Józefa Poniatowskiego, wyróżniając różne formy podawcze, między innymi biografie upogładowane, ilustrowane obrazami odczyty (pod hasłem „Przez wzrok i słuch do serca i głowy czy-

telnika”). Przyznała przy tym, że analizowane przez nią teksty mają już raczej charakter historyczny, nie nadają się dla współczesnego młodego odbiorcy, podobnie jak postać Poniatowskiego nie pełni już roli wzorca, jego życiorys nie ma w sobie potencjału edukacyjnego. Być może dałoby się natomiast powrócić do opowieści biograficznych o Ludwiku Pasteurze Janusza Korczaka. Teksty wybitnego pedagoga poddała analizie pod kątem ich funkcji w całej twórczości autora *Króla Maciusia Pierwszego* prof. J. Ługowska. Książkę *Uparty chłopiec* (1938) poprzedził szkic z 1923 roku. Jest to jedyna opowieść Korczaka dla dzieci, w której główny bohater odnosi sukces. Miała być natchnieniem dla marzeń i zachętą do odwagi w dążeniu do ich realizacji. Jak powiedział sam Stary Doktor: „*Upartego chłopca* napisałem właśnie teraz – w czasach, kiedy okrucieństwo i niewola duchowa nadwątlają nas, w chwili, kiedy szal hitlerowski szerzy się wokoło. Pisałem po to, żeby dzieci teraz dorastające wiedziały, że są także na świecie inni ludzie, którzy poświęcili i poświęcają swoje życie nie na to, by unicestwić człowieka, lecz, by wyzwolić go, żeby wzbogacić i uszlachetnić istotę ludzką”⁶. Wydaje się, że także w dzisiejszych czasach, to przesłanie jest aktualne. Korczak miał w planach jeszcze inne opowieści biograficzne, jak wspomniała prelegentka, ale ich realizację uniemożliwiła wojna i rychła śmierć.

Przedpołudniowe obrady zamknęła prof. A. Baluch, ukazując obraz lalki w spisanych wspomnieniach z dzieciństwa oraz dziecięcych biografii jako topiczne miejsce wspólne. Badaczka odnalazła opisy i historie lalek zarówno w relacjach kobiecych, jak i męskich, między innymi J. Papuzińskiej, A. Onichimowskiej, M. Rusinka, w biografii A. Lindgren i J. Tuwima. Sięgnęła także do własnej pamięci, opowiadając o lalce do tej pory przechowywanej jako rodzinna pamiątka.

Gościem konferencji, jak wspomniałam na wstępie, była gdańska pisarka, twórczyni już kilkunastu książek biograficznych dla dzieci – Anna Czerwińska-Rydel. Opowiedziała ona najpierw o swojej drodze twórczej oraz warsztacie dziecięcej biografistki, później odpowiadała na bardzo liczne pytania z sali. Zainteresowanie zgromadzonych badaczy literatury, pedagogów, nauczycieli i studentów wzbudził sposób konstruowania fabuły, poszukiwania materiałów i wyboru dominanty kompozycyjnej kolejnych książek. Fascynujący i ryzykowny wydał się zwłaszcza pomysł przybliżenia najmłodszym postaci filozofa Artura Schopenhauera⁷. Po-

⁶ Z. Gilead, *Ziemia drży*, [w:] *Wspomnienia o Januszu Korczaku*, opr. L. Barszczewska, B. Milewicz, Warszawa 1981, s. 245, cyt. za A. Witkowska, <http://culture.pl/pl/dzielo/janusz-korczak-uparty-chlopiec>, dostęp 25.06.2014.

⁷ Zob. A. Czerwińska-Rydel, *Życie pod psem według Artura Schopenhauera*, Warszawa 2012. Książka ukazała się w serii *Trylogia gdańska* obok dwu innych książek: *Wędrując po niebie z Janem Heweliuszem* (2011) oraz *Ciepło–zimno. Zagadka Fahrenheit* (2011). Informacje o innych biografiiach dla dzieci tej autorki (m.in. o Tuwimie, Makuszyńskim, Lutosławskim, Wieniawskim, Korczaku) można znaleźć na jej stronie internetowej: <http://www.annaczerwinskarydel.com/>.

wszechny podziw wzbudziła wszechstronność pisarki, jej niezwykła pracowitość, a także oryginalność każdego utworu, ich niepowtarzalny pomysł i wartość artystyczna (zarówno literacka, jak i – w większości przypadków – plastyczna). W kolejnych wystąpieniach, które miały już miejsce w sekcjach, zarówno tego dnia, jak i następnego, książki A. Czerwińskiej-Rydel stanowiły przedmiot analiz wielu badaczy.

Część popołudniowa konferencji toczyła się w trzech sekcjach. W pierwszej z nich mówiono właśnie o książkach biograficznych obecnej na konferencji gdańskiej pisarki. Dr Małgorzata Wójcik-Dudek (Uniwersytet Śląski) interpretowała jej utwór o Korczaku *Po drugiej stronie okna*, a mgr Olaf Pajęczkowski (Uniwersytet Opolski) analizował jej propozycję pod kątem strategii mówienia o trudnych problemach. Anna Czerwińska-Rydel jest także autorką biografii Marii Skłodowskiej-Curie dla dzieci (*W poszukiwaniu światła...*). Opracowaniem życiorysu polskiej Noblistki dla młodego odbiorcy zajęła się dr Bogumiła Staniów (Uniwersytet Wrocławski; *Dawne i współczesne książki o Marie Curie-Skłodowskiej dla dzieci i młodzieży. Od biografii do komiksu*). Po przerwie pojawiła się problematyka literatury obcej: dr Elżbieta Kur (Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach) zaprezentowała tom popularyzujący sztukę włoską – *Rycerze sztuki. Fascynujące opowieści o malarzach Amy Steedman*, natomiast dr Dorota Michułka (Uniwersytet Wrocławski) przedstawiła biografię i autobiografię dzieciństwa i młodości Marka Twaina.

W drugiej sekcji znów pojawiły się książki Anny Czerwińskiej-Rydel. Dr Katarzyna Wądolny-Tatar (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) poddała analizie jej biografię Chopina oraz opowieść o Korczaku Beaty Ostrowickiej, tytułując swój referat *(Re)konstrukcja osoby. Literackie biografie wielkich Polaków....* Dr Marta Bolińska (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) rozważała charakter książki K.T. Nowak *Moja mama, czarownica. Opowieść o Dorocie Terakowskiej*, zadając pytanie czy to „wspomnienie, biografia, reportaż”. Reszta tekstów poświęcona została światowym „przebojom” prozy młodzieżowej, a mianowicie utworom Roalda Dahla (dr Katarzyna Slany, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie: *O zależnościach między autobiograficznymi narracjami Roalda Dahla a jego pajdokratyczną i (anty)wychowawczą powieścią dla dzieci i młodzieży*), Lucy Maud Montgomery (prof. Grażyna Lasoń-Kochańska, Akademia Pomorska w Słupsku: „*Ta wstrętna Ania*”. *O bohaterce L.M. Montgomery w kontekście autogynografii*) oraz Neila Gaimana i Ulfa Starka (mgr Lidia Urbańczyk, Uniwersytet Opolski: *Między autobiografią a autofikcją...*).

W sekcji trzeciej problematyka była niezwykle różnorodna: od syntetycznego, obejmującego cały okres PRL-u wystąpienia dr Elżbiety Jamróż-Stolarskiej (Uniwersytet Wrocławski; *Proza biograficzna dla dzieci*

i młodzieży na łamach serii wydawniczych w PRL-u) po analityczny szkic prof. Zofii Ożóg-Winiarskiej (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), skupiającej swą uwagę na twórczości jednej autorki (*Biografie historyczno-narodowe w liryce dla dzieci i młodzieży u progu niepodległości. Wokół „Śpiewów historycznych” Michaliny Chełmońskiej-Szczepankowskiej*). Trzy pozostałe prelegentki przedstawiały i analizowały literaturę najnowszą. Dr Monika Pomirska (Uniwersytet Gdański) skupiła się na nielicznych sylwetkach kobiecych, prezentowanych młodym czytelnikom we współczesnych biografiach (*Nie tylko Kopernik była kobietą. Biografie kobiet wybitnych w książkach dla młodego czytelnika*). Dr Krystyna Zabawa (Akademia Ignatianum w Krakowie) ukazała bogactwo współczesnych propozycji popularyzujących sztukę poprzez biografię (*Żywy artystów w książkach dla dzieci XXI wieku*). Natomiast dr Elżbieta Kruszyńska (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) dokonała przeglądu najnowszej literatury dla dzieci, dobierając książki pod kątem ukazywanych w nich pasji (*Ludzie z pasją – współczesne biografie dla młodego odbiorcy*).

Obrady plenarne drugiego dnia konferencji prowadziła prof. Agnieszka Zofia Klakówna. Wystąpiło na nich jedynie dwoje badaczy: prof. Leszek Jazownik (Uniwersytet Zielonogórski) przedstawił *Terapeutyczne walory utworów biograficznych dla dzieci*, a prof. Irena Jokiel (Uniwersytet Opolski) analizę opowieści Patrica Süskinda *Historia pana Sommera*.

W dwu sekcjach drugiego dnia miały miejsce po trzy wystąpienia. Pierwsza z nich skupiona była wokół kontekstów dydaktycznych i pedagogicznych. Dr Ewa Ogłóza (Uniwersytet Śląski) zaprezentowała sposób przedstawiania Newtona i Blake’a na lekcjach języka polskiego w liceum, dr Renata Bryzek (Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach) na przykładzie międzywojennego dziennika Anny Kahan mówiła o „edukacyjnych walorach biografii”, natomiast dr Ewelina Konieczna (Uniwersytet Opolski) zajęła się pedagogicznymi kontekstami biografii „zwykłych ludzi”. W drugiej sekcji dwie badaczki przedstawiły wyniki swoich analiz i kwerendy czasopiśmienniczej. Dr Agnieszka Karczewska (Katolicki Uniwersytet Lubelski) ukazała biografie wielkich ludzi w wybranych międzywojennych polsko-żydowskich czasopismach dla dzieci. Mgr Małgorzata Kucharska (Uniwersytet Opolski) przedstawiła *Biografie słynnych podróżników w świetle „Płomyka” (1917–1939)*, a prof. Bożena Olszewska – główna organizatorka i pomysłodawczyni cyklu konferencji „*Stare*” i „*nowe*”... – zamknęła niezwykle owocne obrady swoją analizą opowieści Nadziei Druckiej *Droga do sławy* o dzieciństwie Mozarta.

Każdy cykl wystąpień kończył się oczywiście dyskusją, w której uczestniczyli chętnie zarówno prelegenci, jak i słuchacze. Pytania i odpo-

wiedzi pogłębiały zarysowaną w referatach problematykę, pozwalając niejednokrotnie badaczkom i badaczom na rozwinięcie tematu. Rozmowy toczone w kulisach dopełniały i wzbogacały oficjalne obrady. Podjęta problematyka biografii dla młodego odbiorcy okazała się bardzo aktualna, interdyscyplinarna, budząca żywe reakcje, czasem kontrowersje. Teraz wypada czekać na tom pokonferencyjny, który zapewne ukaże się w 2015 roku. Już teraz gorąco polecam go studentom, nauczycielom i pedagogom. Zapewniam, że będzie to ważne źródło inspiracji do działań podejmowanych dla dobra dzieci i młodzieży, a lektura monografii przyczyni się do rozwoju warsztatu pedagogicznego i pogłębienia własnej wiedzy.